Rapport Länsmuseet Gävleborg 2026:26

FÅGELSJÖ KYRKOGÅRD

Kulturhistorisk inventering

Fågelsjö kyrkogård
Los socken med Orsa finnmark
Ljusdals kommun
Gävleborgs län
2026

Carolina Heiter

Slutrapport
Beställare: Ljusnans pastorat

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG

Fågelsjö kyrkogård

Kulturhistorisk inventering

Fågelsjö kyrkogård
Los socken med Orsa finnmark
Ljusdals kommun
Gävleborgs län
2026

Rapport 2026:26
Carolina Heiter

LÄNSMUSEET
GÄVLEBORG

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.
Du kan själv ladda hem rapporter i PDF-format från länsmuseets hemsida www.lansmuseetgavleborg.se
Rapporter, böcker och mycket annat kan du köpa/beställa i länsmuseets butik butiken@xlm.se

Utgivning och distribution:
Länsmuseet Gävleborg
Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle
www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2026
Omslagsbild: Fågelsjö kapell, klockstapel och kyrkogård från söder. Foto: Daniel Olsson, 2026-06-11.
Länsmuseet Gävleborg medger spridning av dokumentationsmaterialet med Creative Commons licensen CC-BY, undantag kartmaterialet: © Lantmäteriet, dnr I2018/00110.
ISSN 0281–3181
Print: Trycktrean

Innehållsförteckning

Tekniska och administrativa uppgifter 4
Sammanfattning 5
Lagskydd 5
Karta 6
Inledning 7
Syfte och metod 8
Begrepp 8
Historik och beskrivning 9
Fågelsjö kapell 10
Kyrkogårdens historia 13
Kyrkogårdens övergripande struktur 14
Omgärdning 14
Entré 14
Kvartersindelning och gångsystem 15
Vegetation 16
Kulturhistoriskt värde och bevarande 16
Inventerade områden 17
Område 1 18
Kulturhistoriskt värde och bevarande 19
Område 2 20
Kulturhistoriskt värde och bevarande 22
Område 3 23
Kulturhistoriskt värde och bevarande 27
Särskilt utvalda gravvårdar med kulturhistoriskt värde 28
Gravvårdar och gravanordningar med järndetaljer 28
Gravvårdar och gravanordningar med speciell konstnärlig utformning 28
Gravvårdar och gravanordningar med tidstypiska drag 28
Gravvårdar av person- eller lokalhistoriskt intresse 28
Gravvårdar som bidrar påtagligt till ett miljöskapande värde 29
Kulturhistoriskt värde och bevarande 29
Källor 30
Tryckta källor 30
Otryckta källor 30
Internet 30

Bilaga: Utpekade gravplatser på Fågelsjö kyrkogård

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsmuseet Gävleborgs dnr:	2026-173/312
Uppdragsgivare:	Ljusnans pastorat
Kontaktperson:	Matz Sandin
Inventerare:	Länsmuseet Gävleborg, Carolina Heiter och Daniel Olsson
Inventeringsdatum:	2026-06-11

Inventeringens underlagsmaterial förvaras i länsmuseets arkiv.

Sammanfattning

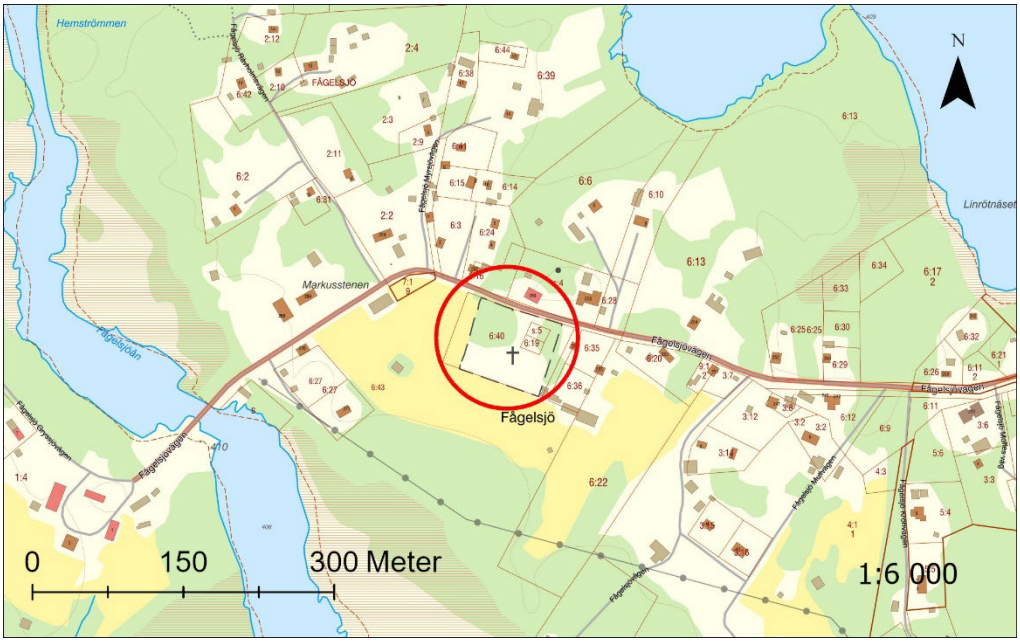
Under juni 2026 har Länsmuseet Gävleborg genomfört en kulturhistorisk inventering av Fågelsjö kyrkogård, på uppdrag av Ljusnans pastorat. Kyrkogården invigdes och togs i bruk 1832. Från att tidigare ha besökts av präster från Mora, Lillhärdal och Sveg, kom Fågelsjö att tillhöra Los församling från år 1856. Inventeringen har omfattat genomgång av det arkivmaterial om kyrkogården som finns hos Länsmuseet Gävleborg samt genomgång av tillgänglig litteratur. På kyrkogården gjordes först en översiktlig dokumentation och kulturhistorisk värdering av begravningsplatsens olika delar. Därefter har en inventering av enskilda gravvårdar med särskilt kulturhistoriskt värde utförts. Ett antal riktlinjer för bevarande och urval föreslås i denna rapport.

Inventeringen har utgått från kyrkogårdens nuvarande kvartersindelning. Gravvårdar tillkomna efter 1970 har huvudsakligen uteslutits från inventeringen bortsett från ett fåtal/enstaka undantagsfall. De utpekade gravvårdarna omfattar allt från enkla gravvårdar i form av små gravstenar till gjutjärnskors. För varje gravvård har en inventeringsblankett med bild/bilder upprättats som församlingen har fått del av och i denna rapport redovisas de utvalda gravvårdarna med högt eller mycket högt kulturhistoriskt värde i en lista i slutet av rapporten. För ytterligare uppgifter om kyrkomiljöns karaktär hänvisas till karaktäriseringen i vård- och underhållsplanen från 2004.

Lagskydd

Fågelsjö kyrkogård omfattas av skydd enligt Kulturmiljölagens 4:e kapitel.

Karta

Figur 1. Röd cirkel markerar Fågelsjö kapell och kyrkogård, som ligger på vardera sida om byvägen. I nordost ligger Myrsjön, i söder Fågelsjön och i nordväst Lombäcksflarken. Utdrag ut Lantmäteriets topografiska webbkarta med fastighetsindelning.

Figur 2. Fågelsjö kapell och klockstapel från sydöst. Foto: Daniel Olsson, 2026-06-11.

Inledning

En kyrkogård kan berätta väldigt mycket om den trakt och den bygd där den är belägen. Kyrkogårdens struktur och uppbyggnad ger en bild av begravningsplatsens ålder och de ideal som präglade kyrkogården när den fick sin nuvarande form. Antalet vårdar och deras utformning avspeglar socknens storlek och vilka befolkningskategorier som funnits i trakten. De vanligt förekommande titlarna ger ytterligare information om vilka yrkesgrupper och personer som verkat och levt i området. En kyrkogård är dock vanligtvis ingen oföränderlig miljö, utan genom att den används och brukas och har en karaktär som ofta präglas av växtlighet genomgår den återkommande förändringar. Av dessa anledningar är det viktigt att begravningsplatsens övergripande karaktär och särskilt betydelsefulla delar kan bevaras så att även framtida generationer kan få ta del av denna historierika miljö.

Länsmuseet Gävleborg har fått i uppdrag av Ljusnans pastorat att utföra en kulturhistorisk inventering av Fågelsjö kyrkogård. Fältinventeringen har utförts under ett tillfälle under juni 2026 av byggnadsantikvarie Carolina Heiter och Daniel Olsson, varav Carolina Heiter har sammanställt denna rapport under handledning av Daniel Olsson. Arbetets upplägg utformades i samarbete med kyrkogårds- och fastighetschef Matz Sandin och bygger på länsmuseets tidigare framtagna modeller för inventeringar av begravningsplatser i Gävleborgs län.

Syfte och metod

Inventeringen på Fågelsjö kyrkogård utgörs av en fördjupning av den befintliga karaktäriseringen som länsmuseet upprättade till vård- och underhållsplanen för Fågelsjö kyrka, Uppsala stift, med flera, 2004.

Den historiska beskrivningen bygger inte på någon total genomgång av samtliga tillgängliga arkivhandlingar, då detta skulle ha krävt en betydligt större arbetsinsats. Denna del är därför huvudsakligen främst tänkt att ge en övergripande orientering om hur kyrkomiljön och kyrkogården har förändrats genom historien.

Syftet med denna inventering har varit att översiktligt dokumentera kyrkogården och definiera det övergripande kulturhistoriska värdet samt klassificera de gravvårdar som bedöms ha ett kulturhistoriskt värde. En översiktlig skadeinventering har utförts för de utpekade gravvårdarna. I uppdraget har däremot inte ingått att undersöka vilka gravvårdar som står instabilt och därmed kan riskera att välta. Underlaget ska kunna användas för att underlätta förvaltning och vårdplanering på kyrkogården.

Gravplatsinventeringen är redovisad i form av listor kvarter för kvarter i slutet av rapporten. För att göra en bedömning av de kulturhistoriska värdena på gravplatserna har följande fem kriterier använts:

- Gravvårdar och gravanordningar med järndetaljer.

- Gravvårdar och gravanordningar med speciell konstnärlig utformning.

- Gravvårdar och gravanordningar med tidstypiska drag.

- Gravvårdar med person- och/eller lokalhistoriskt intresse.

- Gravvårdar som bidrar till ett miljöskapande värde.

Kriterierna bygger på Riksantikvarieämbetets riktlinjer ur Vägledning för inventering av kyrkogårdar och begravningsplatser från 1990 samt Centrala gravvårdskommitténs Handbok för kulturhistorisk inventering, bevarande och återanvändning av gravanordningar från 2007. Kriterierna har dock anpassats till aktuella förhållanden på Fågelsjö kyrkogård. Den inventeringsblankett som har använts är en något reviderad version av den blankett som har tagits fram av Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation.

Begrepp

De begrepp som används i denna redovisning följer den rikslikare som presenterades i Utemiljö/Moviums informationsblad *Gröna fakta* nr 5/2005. *Gravplats* är till exempel det begrepp som upplåtelsen av en gravrätt kopplas till. Gravplatsen är inritad på gravkartan och kan ha utrymme för en eller flera gravar. I rikslikaren utreds dock inte begreppet *gravvård*. I denna rapport används gravvård synonymt med själva minnesmärket över den/de avlidna i form av en gravsten, ett kors eller liknande. Den kan vara stående, lutande eller liggande och i sten, järn, trä eller av annat material och har – med få undantag – en inskription. Inom gravplatsen kan också en *gravanordning* finnas och med det avses arrangemanget med till exempel stenram, järnstaket, markyta med sand, grus eller stenplattor, planteringar som buskar och träd, dekorationer i form av statyer eller liknande.

Figur 3. Fågelsjö kyrkogård med kapell och klockstapel i bakgrunden. Foto från sydöst: Daniel Olsson, 2026-06-11.

Historik och beskrivning

Fågelsjö är beläget i nordvästra delen av Gävleborgs län, i norra delen av landskapet Dalarna cirka tre kilometer ifrån E45 och Inlandsbanan, på näset mellan Myrsjön, Fågelsjön och Lombäcksflarken. Byn grundades av ättlingar till finska invandrare som kom från Orsa och Mora finnmark under 1600-talet. Från att ha tillhört Mora, Lillhärdal och Sveg i kyrkligt hänseende, kom Fågelsjö att tillhöra Los församling från 1856. Eftersom Fågelsjö låg avlägset inne i skogarna besöktes de av en präst från Los endast en gång per år, den första söndagen i juli vilken kom att kallas för prästhelgen. Det var en viktig helg för byn då dop, bröllop och begravningar genomfördes. Prästen fick övernatta på gården Bortomåa som alltid hade rum redo när prästen kom. Idag är Bortomåa en visningsgård som kallas Gammelgården, men den är även en av sju gårdar som ingår i världsarvet Hälsingegårdar.

Under 1800-talet expanderade skogsbruket kraftigt och många människor började söka sig till de skogar som tidigare ansetts alltför avlägsna. Utvecklingen krävde bättre kommunikations- och transportmöjligheter vilket ledde till att en landsväg byggdes mellan byarna under 1800-talet samt en järnväg anlades mellan Orsa-Sveg 1909. I början av 1900-talet avtog skogsbruket och befolkningen har därefter minskat, och idag uppskattas cirka 20 personer vara bosatta i Fågelsjö.

Figur 4. Flottning av timmer i vattendrag i Fågelsjötrakten. Källa: okänd fotograf (u.å.), Ett sällskap i en båt, bland timmerstockar [fotografi]. *Hämtad från Digitalt museum, XLM.Fågelsjö020. PDM.*

Fågelsjö kapell

Uppförandet av ett kapell, som även inrymde en skollokal, påbörjades 1862 på initiativ av Fågelsjöbon Halvar Mårtensson. Kapellet uppfördes som en rektangulär timmerbyggnad med spåntäckt tak och stod färdigt 1869. I början av 1900-talets var byggnaden i behov av renovering och försågs med nytt tak under O. Hedins förvaltning. Underliggande problemen kvarstod stod dock och år 1916 monterades kyrkklockan och klockstapeln ned från taket på grund av rasrisk. I slutet av 1910-talet var taket återigen i behov av underhåll och ett tegeltak lades ovanpå det befintliga spåntaket.

Efter en visitation av ärkebiskop Nathan Söderblom 1920 inleddes en lång process för att genomföra en upprustning av kapellet. Flera förslag kom in från olika arkitekter eller byggnadsinspektörer som alla syftade till att ge kapellet en mer kyrklig karaktär. Förslagen bedömdes vara alltför kostsamma och det beslöts därför att resurserna i stället skulle läggas på att läggas på att underhålla och bevara den befintliga byggnaden.

Figur 5. Fågelsjö kapell. Källa: Dahlstedt, Bror (1930) Fågelsjö kapell *[fotografi]. Hämtad från: Digitalt museum, XLM.C90-4628. PDM. (bilden är något beskuren).*

Vid ett besök i Stockholm 1929 fick den dåvarande kronojägaren Johan Carlsson och kyrkvärden Adolf Andersson råd av ärkebiskopen om hur de kunde ta del av kyrkliga resurser för att finanserna kapellets underhåll. Samma år överlämnades kapellet till Fågelsjö kapellstiftelse, vars uppgift blev att äga och vårda kapellet samt för dess användning i kyrklig verksamhet. Genom stiftelsen skapades möjlighet att ansöka om lån ur Svenska kyrkans frivilliga byggnadslånefond. Ett lån på 5 000 kronor beviljades, varefter ett restaureringsförslag utarbetat av byggmästaren Ejnar Lindström godkändes och genomförs tillsammans med byggmästaren Elis Lindström 1931. Vid restaureringen kläddes ytterväggarna med stående träpanel och förstugukvisten på kapellets långsida förstoras något. Innertaket i kyrksalen höjdes vilket möjliggjorde att en pelare som tidigare stod i rummets mitt kunde tas bort. På övervåningen inreddes ett par rum för övernattning vid prästbesök.

Figur 6. Fågelsjö kapell 1952. Källa: Häger, Per Willehard (1952), Kyrkhelg i Fågelsjö. 1952 [fotografi]. *Hämtad från: Digitalt museum XLM.PWH00557-17. CC BY-NC*

En klockstapel uppfördes 1953, strax norr om kapellet efter ritningar av arkitekten Erik Lundberg och K. E. Hjalmarsson. Klockstapeln försågs med en klocka gjuten hos Bergholtz klockgjuteri, Sigtuna. Kapellet mottog år 1984 en stor donation om 100 000 kronor från Arthur Barkendahl, dotterson till tidigare nämnda Halvar Mårtensson. En del av medlen används till restaurering av kapellet. Bland annat stänkmålades väggarna i den lilla salen med Fågelsjö gammelgård som förebild. Under 1990-talet inreddes dessutom en toalett i tidigare städskrubben under trappan.

Figur 7. Fågelsjö kapells klockstapel. Källa: Häger, Per Willehard (u.å.) Prästgården Fågelsjö [fotografi]. *Hämtad från: Digitalt museum, XLM.PWH00559-1. CC BY-NC.*

Kyrkogårdens historia

Kyrkogården i Fågelsjö är belägen söder om byvägen. Den äldsta delen av anlades 1832 och är därmed äldre än kapellet som färdigt först 1869. Kyrkogården utvidgades för första gången 1921, då åt söder, med en fråga om ytterligare utvidgning väcktes 1947 och ett förslag upprättades 1950. Detta resulterade i att ett område för jordgravar samt en urnlund i norr anlades 1953, där urnlunden togs i bruk först 1967. Vidare anlades en minneslund ritade av Lars Lundin i närheten av urnlunden under 1990-talet. Den västra delen av kyrkogården har därefter fortsatt att utvecklas, bland annat genom anläggning av en askgravlund som tog i bruk 2010 med en utformning som stilmässigt ansluter till minneslunden. Sedan kyrkogården anlades har den alltså utvidgats vid flera tillfällen, trots detta upptar gravområdena en liten del av kyrkogårdens yta.

Kyrkogårdens övergripande struktur

Som framgått av den redovisade historiska beskrivningen har Fågelsjö kyrkogård utökats i flera etapper. Här nedan redovisas hur begravningsplatsen ser ut idag.

Omgärdning

Kyrkogården omgärdas av ett trästaket med spjälor och snedskurna toppar längs den norra sidan samt av låga hagtornshäckar mot övriga väderstreck. Norr om kyrkogården löper byvägen X719 och på dess motsatta sida är kapellet och klockstapeln belägna. I öster gränsar kyrkogården till fastigheten Fågelsjö 6:36 och 6:35, medan åkermark ligger i söder och väst.

Figur 8. Spjälstaketet i trä med snedskurna toppar som går längs den norra sidan av kyrkogården. Foto från nordöst: Daniel Olsson, 2026-06-11.

Entré

Kyrkogårdens enda entré är belägen i norr. Entrén markeras av två kraftiga, vitputsade stenstolpar med svart plåtbeklädnad. Mellan stolparna hänger en svart dubbel grind i järnsmide. Intill entrén står en anslagstavla med vit träram monterad på en trästolpe.

Figur 9. Entré mot norr med anslagstavla vid sidan. Foto: Daniel Olsson, 2026-06-11.

Kvartersindelning och gångsystem

En grusgång leder rakt från entrén genom den äldre delen och vidare ned till den del av kyrkogården som tillkom 1921, där gången avslutas vid ett stort träkors. Övergången mellan båda områdena markeras av en nivåskillnad, där den äldre delen av kyrkogården ligger högre än resterande. Från den södra delen av kyrkogården löper en grusgång västerut till urnlunden, som anlades på 1950-talet. Längs sträckan passeras både minneslunden och askgravlunden. Öster om den äldsta delen av kyrkogården, står en redskapsstation och sopkärl. Därifrån leder en gång av stenplattor och en stentrappa upp till den äldre delen av kyrkogården. Gången fortsätter dock inte vidare in i gravområdet.

Figur 10. Gångsystemet i utvidgningen från 1921. Björkarna växer parallellt med delar av gångarna. Foto från norr: Daniel Olsson, 2026-06-11.

Figur 11. Stentrappa och gång av stenplattor som leder till en redskapsstation. Foto från sydväst: Daniel Olsson, 2026-06-11.

Vegetation

Öster och väster om den äldsta kyrkogårdsdelen har marken i huvudsak lämnats orörd och björkar, ljung och bärris växer fritt på ojämn mark med spridda naturstenar. Gräset hålls oklippt där det inte finns någon gång. I området från 1921 växer björkar i mer ordnade former och den gräsbevuxna marken är prydligt klippt både där och i den äldsta delen av kyrkogården.

Figur 12. Lätt kuperad mark med fritt växande vegetation och spridda naturstenar i kyrkogårdens nordvästra hörn. Foto från nordväst: Daniel Olsson, 2026-06-11.

Kulturhistoriskt värde och bevarande

Fågelsjö by är belägen i en utpräglad skogsbygd nära gränsen mellan landskapen Dalarna, Hälsingland och Härjedalen. Betydelsen av naturens närhet märks av på kyrkogården där delar av marken och vegetationen har fått växa för att ge begravningsplatsen skogskaraktär. Titlarna på flera av gravvårdarna har koppling till skogsbruket i trakten till exempel *kronojägaren* och *skogsvaktaren*. På Fågelsjö kyrkogård finns endast ett gjutjärnskors och det har tydlig koppling till världsarvsgården Bortomåa.

Att särskilt tänka på vid användning och förvaltning av kyrkogården

- Kyrkogårdens tydligt urskiljbara delar med tillhörande tidstypiska gravskick.
- Kyrkogårdens västra och östra del med höga träd, lätt kuperad mark och stora naturstenar är viktiga för kyrkogårdens gestaltning.

Inventerade områden

För denna inventering har kyrkogården delats in i tre områden. Område 1 utgörs av den äldsta delen av kyrkogården som togs i bruk redan 1832 och är belägen närmast entrén. Söder och öster om detta återfinns område 2 som omfattar 1921 års utvidgning. Område 3 är beläget väster om de äldre delarna och inkluderar urngravlunden, minneslunden och askgravlunden.

Figur 13. Karta över Fågelsjö kyrkogård med områdesindelning.

Område 1

Område 1 innefattar den äldsta delen av kyrkogården som anlades samt invigdes 1832, cirka 37 år före kapellet stod färdigt. Huvudentrén är placerad i norr, mot byvägen och består av två tjocka vitputsade stenstolpar krönta av plåttak i svart kulör i låg pyramidform. Mellan stolparna hänger en dubbelgjutjärnsgrind i svart kulör. Intill entrén står en anslagstavla med vit träram monterad på en trästolpe. Mot norr avgränsas kyrkogården med ett spjälstaket i trä med snedskurna toppar.

Området har en rektangulär form och ligger på en högre nivå än övriga delar av kyrkogården. Nivåskillnader och områdets gräns markeras genom sluttningar mot öster, väster och söder. Gångsystemet består av en grusgång som löper igenom området i nord-sydlig riktning, från entrén till område 2. Intill grusgången, nära entrén står två bänkar med ryggstöd mittemot varandra. Längre söderut vid grusgången är två lyktstolpar, placerade på varsin sida. Den gräsbevuxna marken utgör området huvudsakliga vegetation, medan höga träd utanför området skapar en inramning.

Gravvårdarna står i ordnande rader, tre rader på vardera sida om grusgången med alla gravvårdar vända in mot grusgången. De utgörs huvudsakligen av stående vårdar i sten, men även lutande eller liggande förekommer. Det är en gravvård med stenram, en med ett gjutjärnskors samt ett med ett modernt kors i metall. Bland de titlar som förekommer på gravvårdarna märks *kronojägaren, skogsvaktaren*, *lärarinnan* samt det mer ovanliga *kommunalingenjör*.

Figur 14. Kyrkogårdens äldsta del i förgrunden och Fågelsjö kapell med klockstapel i bakgrunden. Foto från sydöst: Daniel Olsson, 2026-06-11.

Figur 15. Översiktsfoto över område 1 från norr. Foto: Daniel Olsson, 2026-06-11.

Kulturhistoriskt värde och bevarande

Område 1 är kyrkogårdens äldsta del och har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ålder och sitt nära samband med byns tidiga historia. Området är dessutom äldre än kapellet på andra sidan vägen. Flera av gravvårdarna härrör från slutet av 1800-talet och början av 1900-talet.

Gravvårdarna har i huvudsak en enkel utformning och är uppställda i regelbundna rader. Gjutjärnskorset utgör ett särskilt framträdande inslag. Tillsammans med den tydliga nivåskillnaden gentemot övriga delar av kyrkogården bidrar dessa egenskaper till områdets avskalade, välordnade och historiskt präglade karaktär.

Områdets kulturhistoriska värden är i hög grad knutna till den ursprungliga strukturen, gravvårdarnas placering och utformning samt den tydliga avgränsningen mot de senare utvidgningarna. Dessa karaktärsdrag bör därför värnas vid framtida förändringar och skötselåtgärder.

- Gravvårdarnas placering och enhetlighet.
- Nivåskillnaden som den tydliga avgränsningen mot de senare utvidgningarna.
- Bevara samtliga utpekade gravvårdar.

Inom detta område har 11 gravvårdar pekats ut som gravvårdar med särskilt kulturhistoriskt värde och av dem alla har bedömts som *mycket värdefulla* och de bör förslagsvis bevaras med befintliga inskriptioner, se bilagan. Ingen av återstående gravvårdar har givits klassificeringen *värdefulla*.

Område 2

Område 2 anlades år 1921 i samband med en utvidgning av kyrkogården. Området gränsar i norr dels till område 1, där en sluttning markerar gränsen, dels till byvägen, där avgränsningen utgörs av ett spjälstaket av trä. Längs områdets östra, västra och södra sidor löper en låg hagtornshäck. I söder och väster skiljer häcken kyrkogården från omgivande åkermark, medan området i öster gränsar mot fastigheterna Fågelsjö 6:35 och 6:36.

Ingången till området sker från område 1 via en rak grusgång som sträcker sig i nord-sydlig riktning genom området. På vardera sidan om denna löper två parallella grusgångar som binds samman i hörnen och skapar en tydlig och rektangulär struktur. En grusgång i det nordvästra hörnet leder vidare till område 3. Intill ingången står en elstolpe.

Figur 16. Kyrkogårdens utvidgning från 1921 med ett högrest träkors. I förgrunden står två lyktstolpar på den äldre delen av kyrkogården. Foto från norr: Daniel Olsson, 2026-06-11.

Marken är huvudsakligen plan och gräsbevuxen. Längs den yttersta raden av gravvårdar står björkar planterade i en rad, och på några platser finns utplacerade buskar. Gravvårdarna är ordnade i raka rader utmed grusgångarna och är orienterade mot söder, öster eller väster. Samtliga gravvårdar är av sten, och många har en rektangulär utformning. Området präglas också av flera större öppna gräsytor utan gravplatser.

Mitt på den södra sidan finns ett stort träkors placerat i en halvcirkel av stenplattor. Intill korset ligger en gravvård utan nummer, och i anslutning till platsen finns även en bänk med ryggstöd.

Figur 17. Högrest träkors. Foto från norr: Daniel Olsson, 2026-06-11.

Figur 18. Rad av björkar bakom de yttre gravvårdarna samt stor öppen yta utan vegetation eller gravvårdar. Foto från sydöst: Daniel Olsson, 2026-06-11.

Det nordöstra hörnet av området har en mer naturlik karaktär än övriga delar av kyrkogården. Här är marken ojämn och bevuxen med oklippt gräs, och området präglas av höga björkar och stora naturstenar. I denna del finns en redskapsstation under ett mindre tak samt ett sopkärl. Från redskapsstationen leder en gång av stenplattor och en stentrappa vidare mot område 3.

Figur 19. Det nordöstra hörnet av område 2 med naturlik miljö och redskapsstation. Foto från nordöst: Daniel Olsson, 2026-06-11.

Kulturhistoriskt värde och bevarande

Område 2 är resultatet av den stora utvidgning av kyrkogården som skedde 1921. Området har två olika typer av miljö, de plana gräsytorna i söder och det mer naturlika området i nordöst. Träkorset i söder som står i rak linje med huvudingången i område 1 har en central plats i området. Gravvårdarna står i ordnade rader som ej är fyllda och många gravplatser står tomma.

- Bevara samtliga utpekade gravvårdar.
- Bevara det naturlika området i nordöst.
- Bevara gångsystemets utformning och de ordande björkraderna i södra delen.

Inom detta område har 3 gravvårdar pekats ut som gravvårdar med särskilt kulturhistoriskt värde och samtliga har bedömts som *mycket värdefulla* och de bör förslagsvis bevaras med befintliga inskriptioner, se bilaga. Ingen av återstående gravvårdar har givits klassificeringen *värdefulla*.

Område 3

Område 3 är beläget i den nordvästra delen av kyrkogården och har utvecklats i olika stadier. Kyrkogården utvidgades med detta område 1953, då med ett område för kistgravar och en urnlund. Urnlunden tog i bruk 1967 och utgör en central del i området men kistgravsområdet finns ej längre kvar. År 1993 gavs tillstånd att anlägga en minneslund i området efter ritningar av Lars Lundin. En askgravlund med liknande stilistisk utformning togs bruk 2010.

Figur 20. Minneslund till vänster och urnlund i bakgrunden. Foto från sydöst: Daniel Olsson, 2026-06-11.

Längs områdets norra sida löper ett spjälstaket som avgränsar området från byvägen. Öster om område 3 är område 1 beläget som avgränsas med en sluttning. Söderut ligger område 2 med plan gräsbevuxen mark, ingen tydlig avgränsning finns här, men skillnaden i områdenas karaktär skapar en naturlig gräns. Längs den västra sidan löper en låg hagtornshäck som avgränsar området från åkermarken intill.

Figur 21. Hagtornshäcken som avgränsar mot väst. Foto: Daniel Olsson, 2026-06-11.

En grusgång leder från område 2 in till område 3 där den övergår till en klippt gräsgång. Huvudgången leder till urnlunden med två sidogångar som leder till minneslunden respektive askgravlunden. Marken utanför gångarna är ojämn och har naturstenar av varierande storlekar utspridda över ytorna. Höga björkar, ljung, bärris och andra arter växer fritt utanför gångarna.

Figur 22. Grusgången som leder till område 3 från område 2. Foto från nordväst: Daniel Olsson, 2026-06-11.

I urnlunden finns 11 gravvårdar av sten. Av dessa är en lutande och en nedlagd, medan övriga är stående. Gravvårdarna är placerade i rader som tillsammans bildar en rektangulär form. Förutom två gravvårdar är samtliga vända in mot rektangelns mitt. De två avvikande gravvårdarna är i stället vända mot väster och står något framför rektangeln, vilket ger intrycket av en ingång till urnlunden.

Figur 23. Urnlunden från söder. Foto: Daniel Olsson, 2026-06-11.

Figur 24. Kruka i mitten av urnlunden. Foto: Daniel Olsson, 2026-06-11.

Minneslunden är belägen i södra delen av område 3. En stor natursten med en plattare sida där ordet *minneslund* är försänkt, markerar minneslunden. Stenen är delvis täckt av mossa och smälter väl in områdets miljö. Framför stenen finns en yta av singel för att användas som en smyckningsplats. Till vänster om stenen står en informationsskylt i svart metall. Till höger är en svart ljushållare i metall placerad. Vid gången in mot minneslunden står en bänk med ryggstöd.

Figur 25, Minneslundens sten och smyckningsplats. Foto: Daniel Olsson, 2026-06-11.

Figur 26. Minneslunden med bänk, informationsskylt och ljushållare. Foto från nordöst: Daniel Olsson, 2026-06-11.

Askgravlunden är belägen på östra sidan av huvudgången i område 3. Den har en bred natursten med flack sida där ordet *askgravlund* är ingraverat. Framför stenen är gatsten placerad i en halvcirkel med singel inuti vilket bildar en smyckningsplats. Till vänster om stenen står en informationsskylt i svart kulör och en ljushållare i metall.

Figur 27. Askgravlunden från sydväst. Foto: Daniel Olsson, 2026-06-11.

Kulturhistoriskt värde och bevarande

Område 3 är kyrkogårdens modernaste del och ger möjlighet till flera olika begravningssätt. Gravvårdarna är samlade i urnlunden och de har en enhetlig karaktär. Minneslunden och askgravlunden använder sig av naturliga stenar som smälter in i områdets miljö. De höga björkarna, den ojämna marken, det fritt växande gräset och stora naturstenar skapar känslan av en skog med små gläntor.

- Björkar, naturstenar och övrig vegetation är avgörande för områdets miljö och karaktär.
- Minneslunden och askgravlundens gestaltning som naturligt smälter in i områdets karaktär.
- Bevara samtliga utpekade gravvårdar.

Inom detta område har 2 gravvårdar pekats ut som gravvårdar med särskilt kulturhistoriskt värde och av dem alla har bedömts som *mycket värdefulla* och de bör förslagsvis bevaras med befintliga inskriptioner, se bilaga. Ingen av återstående gravvårdar har givits klassificeringen *värdefulla*.

Särskilt utvalda gravvårdar med kulturhistoriskt värde

För att definiera kulturhistoriskt intressanta gravvårdar har en bedömning gjorts utifrån fem kriterier, se sida 8. Kriterierna bygger på Riksantikvarieämbetets riktlinjer vid inventering av kyrkogårdar samt Centrala gravvårdskommitténs *Handbok för kulturhistorisk inventering, bevarande och återanvändning av gravanordningar*, men har anpassats till förhållandena på Fågelsjö kyrkogård.

Gravvårdar och gravanordningar med järndetaljer

Alla detaljer i gjutjärn eller smide som till exempel kors, staket och kedjor bör skyddas eftersom de utgör en försvinnande liten rest av en unik konstruktionsperiod på kyrkogårdarna. På kyrkogården i Fågelsjö finns ett gjutjärnkors men ingen gravvård med järnstaket eller kedjor.

Gravvårdar och gravanordningar med speciell konstnärlig utformning

Kriteriet inkluderar både gravvårdar med hantverksmässigt utförande och katalogstenar med en för kyrkogården ovanlig form. Detta kriterium är alltså inte synonymt med en hög konstnärlig kvalitet. Oftast avses att hela gravplatsen har ett ovanligt eller särskilt påkostat arrangemang.

Gravvårdar och gravanordningar med tidstypiska drag

I inventeringen har ett antal gravvårdar valts ut som tidstypiska. De flesta av gravvårdarna med tidstypiskt dekorutförande är från sent 1800-tal och tidigt 1900-tal. Olika stilar förekommer parallellt – en högrest sten med ornament i utpräglad jugendstil kan vara från samma år som en låg enkel sten med polerad yta utan dekoration. Olika ekonomiska förutsättningar har styrt valet av gravvårdens utförande, men båda varianterna kan vara lika tidstypiska.

Gravvårdar av person- eller lokalhistoriskt intresse

Ett antal gravvårdar har kategoriserats som person- eller lokalhistoriskt intressanta. Det handlar om gravvårdar där texten säger något om personen eller den lokalhistoriska anknytningen, till exempel genom namn, yrkestitel eller föreningstillhörighet. Inom uppdragets ram har det inte funnits utrymme för att göra vidare personhistoriska efterforskningar, utan förhoppningen är att sådana uppgifter ska kompletteras efterhand av församlingen, hembygdsföreningen med flera. Yrkestitlar på gravvårdarna ger mycket information om samhällets näringar vid olika tidpunkter i historien. Yrken kommer och försvinner då samhället förändras och vissa av titlarna som finns representerade på kyrkogården förekommer inte längre. En annan aspekt är att yrkena talar om klasstillhörighet och social status. Det kan därför vara av stort intresse att uppgifter om yrke och år dokumenteras. Om gravvården för övrigt inte har ett sådant kulturhistoriskt värde att den bör bevaras i sin helhet bör uppgifterna enkelt dokumenteras i ett register om gravvården måste tas bort.

Gravvårdar som bidrar påtagligt till ett miljöskapande värde

Många gravvårdar har valts ut för att de bidrar till kyrkogårdens miljöskapande värde. Detta gäller till exempel högresta gravvårdar, men kan även röra enklare gravvårdar som ingår i ett viktigt sammanhang eller fristående gravvårdar som är av särskilt stor betydelse för upplevelsen av begravningsplatsen.

Kulturhistoriskt värde och bevarande

Alla gravvårdar på Fågelsjö kyrkogård som bedömts ha ett kulturhistoriskt värde har inventerats och separata inventeringsblanketter har upprättats som församlingen har fått del av. De utpekade gravvårdarna har klassats som *mycket värdefull* eller *värdefull*, vilket framgår av bilagan *Utpekade gravplatser på Fågelsjö kyrkogård*. På inventeringsblanketten framgår om det är så att bedömningen enbart avser någon av gravvårdarna inom gravplatsen. En av de utpekade gravvårdarna saknade gravnummer och den har därför av länsmuseet vid denna inventering försetts med beteckningen *xlm1*.

De gravvårdar som bedömts som *mycket värdefulla* föreslås bevaras intakta när gravrätten upphör och bör inte återanvändas, flyttas eller förändras på annat sätt som kan skada det kulturhistoriska värdet. Gravplatser med stenram som ursprungligen haft grus- eller sandyta men som har ersatts med gräs kan med fördel återfå sitt ursprungliga ytmaterial. En sådan åtgärd skulle höja det kulturhistoriska värdet. Så länge gravrätten är aktiv bör kompletteringar ske på ett diskret sätt, exempelvis med inskriptioner eller ytterligare liggande gravstenar framför. Vad som är bäst måste avgöras i varje enskilt fall.

Gravvårdar som bedömts som *värdefulla* har pekats ut för att de har en speciell form, utformning, material eller att de ingår i ett område eller en rad med många äldre gravvårdar och således har ett miljöskapande värde. Dessa gravvårdar kan återanvändas med nya inskriptioner, men gravvårdens form, dekorationer och liknande bör bevaras orörda.

Övriga gravvårdar som inte finns redovisade som kulturhistoriskt värdefulla i bilagan kan återanvändas eller ersättas.

Källor

Tryckta källor

Centrala gravvårdskommittén. 2007. Handbok för kulturhistorisk inventering, bevarande och återanvändning av gravanordningar. Stockholm.

Heggestad, Börje (red.) (1983) *Fågelsjö – by i Orsa finnmark*. Fågelsjö hembygdsförening, Malung.

Telhammer, Ingrid. Kilström, Bengt Ingmar (red.) (1987) *Los och Hamra kyrkor samt Fågelsjö och Tandsjöborgs kapell*. Hälsinglands kyrkor XLVIII. Ärkestiftets stiftsråd. Katrineholm.

Uppsala stift (2004) *Kårböle. Underhålls- och åtgärdsprogram*. Uppsala.

Otryckta källor

Riksantikvarieämbetet. 1990. *Vägledning för inventering av kyrkogårdar och begravningsplatser*. Stockholm. (stencil).

Internet

Digitalt museum.

BILAGA

Utpekade gravplatser på Fågelsjö kyrkogård
Sammanställning över antal utpekade gravplatser

Område	Mycket värdefulla (Bevaras med inskriptioner)	Värdefulla (Bevaras)	Antal utpekade gravplatser per kvarter
1	11	0	**11**
2	3	0	**3**
3	2	0	**2**
Total	**16**	**0**	**16**

FÅGELSJÖ KYRKOGÅRD OMRÅDE 1				
Gravnummer	**Mycket värdefull**	**Värdefull**	**Urvalskriterium**	**Kommentar**
FÅ 20	x		Inskription	
FÅ 28	x		Tidstypisk, person/inskription	
FÅ 38	x		Inskription, stenram	
FÅ 51	x		Inskription	
FÅ 64	x		Tidstypisk	
FÅ 66	x		Tidstypisk	
FÅ 72	x		Tidstypisk	
FÅ 76	x		Inskription	
FÅ 78	x		Inskription	
FÅ 91	x		Tidstypisk, inskription	Återanvänd gravvård
FÅ 95	x		Inskription	
Totalt	**11**	**0**		
FÅGELSJÖ KYRKOGÅRD OMRÅDE 2				
Gravnummer	**Mycket värdefull**	**Värdefull**	**Urvalskriterium**	**Kommentar**
FÅ 159	x		Tidstypisk, inskription	
FÅ 207	x		Tidstypisk, inskription	
xlm 1	x		Unik utformning	
Totalt	**3**	**0**		
FÅGELSJÖ KYRKOGÅRD OMRÅDE 3				
Gravnummer	**Mycket värdefull**	**Värdefull**	**Urvalskriterium**	**Kommentar**
FÅ U3	x		Tidstypisk	
FÅ U40	x		Person/inskription	
Totalt	**2**	**0**		

Länsmuseet Gävleborg, Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle. lansmuseetgavleborg.se